

Vaqif YUSİFLİ,
filologiya
elmləri doktoru

(əvvəli ötən şənbə sayımızda)

"Nəsimi" poeması dahi Azərbaycan şairinin həyatı, sənət yolu, fəlsəfi dünyası və faciəli ölümü barədə poeziyamızda ilk böyük əsərdir. Nəsimi böyüklüyünə və onun faciəli ölümünə çoxlu şeirlər həsr edilə də, amma gəlin etiraf edək ki, Nəsimi obrazını ən dolğun şəkildə, özü də lirik-epik planda Qabil yaratmışdır. Bu poemadan az sonra görkəmli yazıçımız İsa Hüseynov "Məhşər" romanını yazdı və hər iki əsəri o dövrdə ədəbi hadisə hesab edənlər yanılmamışlar.

Poemada həm əruz vəznindən, onun müxtəlif bəhrlərindən, həm də heca vəznindən, onun da çeşidli formalardan istifadə olunur. Qabildə çox güclü əruz duyğusu var. O, müasir Azərbaycan poeziyasında əruzun musiqisini, ritmini, ahəngini şeirdə yaşadan şairlərdən biri və bəlkə də birincisidir. Qabil hadisələri Nəsiminin dili ilə şərh edir.

Bütün əsər boyu Nəsimi sanki Qabilin əlindən tutub onu Şamaxıdan, Bakıdan, İrandan, Suriyadan, ərəb şəhərlərindən keçirir, hürufiliyin bir həqiqət kimi, Allahı İnsanda axtarmaq həqiqəti kimi dərk etdirir. Və beləliklə, Qabil də nəsimiləşir. Əsərin final səhnəsinə diqqət yetirək:

"Zahidin bir barmağın kəssən dönüb həqdən qaçar,
Gör bu məğrur aşıqı sərpə soyarlar, ağınmaz"
Fəqət qanım axır, saralıram mən,
Şərqşüül Hənəfi qayıdır birdən,
İstəhzayla deyir gözlərində kin:
-Əgər Allahsansa, axdıqca qanın,
Söylə, bəs nə üçün saralır rəngin?
-Mən eşqin fəcrində qızıl atəşəm,
Zahid, saralmazmı sönəndə atəş?
Mən eşq üfüğündə doğan Günəşəm,
Saralar qürubə dönəndə Günəş!

AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA NƏSİMİ OBRAZI

Xalq şairi Rəsul Rzanın "Son gecə" poeması da Nəsimi haqqında ən dəyərli əsərlərdən biridir. Əsər 1973-1974-cü illərdə qələmə alınıb. Amma Rəsul Rzanın Nəsimi axtarışları altmışıncı illərin sonlarında başlamışdı. "Cahana sığmayan şairin qərib məzarı" Azərbaycan mədəniyyət xadimlərinin Suriyaya səfərindən sonra yazılmışdı. Bu yazıda Rəsul müəllim Hələb şəhərində Nəsiminin qəbrini axtardığından, qəbri tapı bonu ziyarət etdiyindən söz açır. Rəsul Rzanın "Böyük şair haqqında qeydlər", "Nəsiminin bir beyti haqqında" məqalələri də altmışıncı illərin sonlarında qələmə alınıb və görünür, Nəsimi poeziyasına və şəxsiyyətinə maraq təsadüfi deyilmiş.

Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, Nəsiminin yaradıcılığı, Azərbaycan poeziyasında yeri, Nəsimi və hürufizimlə bağlı ədəbiyyatşünaslıq elmimizdə də son əlli ildə az iş görülməyib. M.Quluzadənin "Nəsimi" monoqrafiyası, həmçinin C.Qəhrəmanovun, Əkrəm Cəfərin, V.Feyzullayevanın, A.Rüstəmovanın, Ə.Səfərlinin, Rəhim Əliyevin, Səadət Şıxıyevanın məqalə və monoqrafiyaları nəsimişünaslığa xeyli boşluğu aradan qaldırdı. Bu, əlbəttə, başqa bir söhbətin mövzusunur.

"Son gecə" poeması Nəsiminin zində - sabahkı edamdan qabaq düşüncələrini ifadə edir və bu, keçilən məşəqqətli, amma şərəfli ömür yoluna, həyat və insanlıq haqqında son qənaətləridir.

İmadəddin düşünür:

**"Nədən,
insanlığın iztirab yolu
belə uzun, belə sonsuzdur.
Əsrlər boyu
güç ədaləti susdurur"**

Poemada Nəsimi dönməzliyi, əqidesi yolunda ölümə belə göz qırpmamağı onun zindan gözetçisi ilə söhbətində öz ifadəsini tapı və bu dialoqda-

söhbətdə Nəsimilik meyarı belə açıqlanır:

**Sükutu pozur qoca.
"Ya şeyx, niyə tövbə etmədən?
Səni bağışlardı məzhəb, din"
"Qoca!
Böyük həqiqətə,
doğru sözüme tövbə deyimmi?
Mən deyirəm Allahın
canlı təcəssümü
sənsən, mənəm
Allahın damlası
insan özüdür.
İnsan düşüncəsi,
doğru sözüdür.
Bax, budur allah.."**

Ümumiyyətlə, Nəsimi şəxsiyyətinə və nəsimiliyə poeziyanın müraciəti keçən əsrin 60-80-ci illərində daha güclü idi. Görünən bunun əsas səbəbi də böyük şairin 600 illiyi ilə bağlı idi. Nəsimi haqqında ən gözəl şeirlər, poemalar məhz o illərdə yazıldı. Təbii ki, bu yazıda Nəsimi obrazının Azərbaycan şeirində necə əks olunduğunu bircə-bircə, misallarla açıqlamaq mümkün deyil. Ancaq üç şeir haqqında söz açmaq insafsızlıq olardı. Əliağa Kürçaylının "Nəsimi" şeirində şair rəssama Nəsiminin şəkli necə olmalıdır tövsiyəsini verir.

**Qardaşım, bircə ricam var ancaq:
Sən Nəsimini çəkərkən elə çək
Baxışından səpələnsin şimşək.
Günəşin nurunu doldur gözüne,
Kişilik nəqş elə dönməz üzünə.
Kişilik-atəşə yansın dönməz!
Soyunub buzda uzansın-dönməz!
Gözü xəncərlə oyulsun-dönməz!
O salar heyratə allahları da,
Söyləyər tanrı da, allah da mənəm.**

İsa İsmayılzadənin səksəninci illərdə yazdığı "Heykəl Nəsiminin monoqları" şeirində Nəsiminin edamqabağı son sözlərini eşidirik. O, üzünü gələcək nəsillərə tutub deyir ki:

**Məni qınamayın
600 yaşı var axan qanımın.
Əsrlər üstündə, illər üstündə
Nifrət bayrağı tək uca tutduğum,
Sevgi bayrağı tək uca tutduğum,
Yellənə-yellənə yol gələn qanım,
Axır bir gün gəlib sizə çatacaq,
Axacaq, axacaq damarınızda
Mən də axacağam damarınızda.**

Ancaq Əli Kərimin "Şəhidliyin zirvəsi" şeiri fikrimizcə, Azərbaycan poeziyasında Nəsimi haqqında, onun şəhidliyi barədə yazılan şeirlərdən ən nadiri, ən kamildir. Hətta deyə bilərəm ki, İsa Hüseynovun "Məhşər"i nəsrə, Qabilin "Nəsimi"si epik poeziyada, Bəxtiyar Vahabzadənin "Fəryad"ı dramaturgiyada hansı ucalıqda dayanırsa, Əli Kərimin "Şəhidliyin zirvəsi" də şeirdə o ucalıqda yer tutur. "Azərbaycan ədəbiyyatında Nəsimi oğrazı" qeydlərimi də Əli Kərimin həmin şeirindən bir parça ilə bitirirəm:

**Altı yüz ildir idrak
çırpınır pələng kimi,
Nərə çəkir, ağlayır,
tapa bilmir ki, bilmir-
o bir sirri-xudanı.
Təpədən dırnağadək
soylar bir adamı;
Necə ola dinməsin
Böyük əqidəsindən
Bir misralıq enməsin.
Gözündən bir nöqtə yaş
sinəsinə düşməsin.
Qaşları çatılmasın
bir xırda vergül qədər.
Diri-diri soyulsun,
əqidədən keçməsin.
Altı yüz ildir bəşər
ağırlardan inildər.
Altı yüz ildir bəşər
düşünər, çatmaz yenə
Məşəqqətli ölümün
Nəsimi zirvəsinə.**